

УДК 159.923
П 78

*Рекомендовано до друку вченою радою
навчально-наукового інституту оперативно-рятувальних сил
Національного університету цивільного захисту України
(протокол № 11 від 23 березня 2026 року)*

*Дозволяється публікація матеріалів збірника у відкритому
доступі комісією з питань роботи із службовою інформацією
у Національному університеті цивільного захисту України
(протокол № 3 від 18 березня 2026 року)*

П 78 **Проблеми** психології діяльності в особливих умовах : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Черкаси, 21-22 квіт. 2026 р. Київ : ТОВ «7БЦ», 2026. 396 с.

ISBN 978-617-8794-93-4

Збірник містить матеріали, представлені учасниками IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Проблеми психології діяльності в особливих умовах».

У публікаціях висвітлено широке коло проблем, пов'язаних з актуальними питаннями психологічного забезпечення службово-професійної діяльності підрозділів сил безпеки та оборони України; медико-психологічними основами збереження здоров'я й реабілітації учасників бойових дій та інших надзвичайних ситуацій; особливостями надання психологічної допомоги постраждалим внаслідок кризових травматичних подій.

Збірник адресований науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, спеціалістам у галузі психології, а також усім тим, хто цікавиться сучасними науковими дослідженнями психологічних проблем діяльності в особливих умовах.

УДК 159.923

ISBN 978-617-8794-93-4

© Авторські тексти, 2026
© НУЦЗ України, 2026

ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНІХ РЕСУРСІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПОЖЕЖНИХ-РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Катерина МОСКАЛЕНКО,
здобувачка вищої освіти, група ЕКПк-22-1,
Національний університет цивільного захисту України*

*Олег НАЗАРОВ,
кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри психології діяльності в особливих умовах,
Національний університет цивільного захисту України*

Проблематика психологічної стійкості в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності у професійних групах, діяльність яких безпосередньо пов'язана із ризиком для життя, високою відповідальністю та пролонгованим психоемоційним напруженням. Пожежні-рятувальники ДСНС виконують завдання в ситуаціях невизначеності, фізичної небезпеки та морального навантаження, що об'єктивно актуалізує питання внутрішніх ресурсів як базису їх психологічної стійкості. У цьому контексті стійкість постає не лише як реактивна здатність «витримувати» стрес, а як інтегративна властивість особистості, що забезпечує збереження цілісності, ефективності діяльності та психічного здоров'я в умовах системного зовнішнього тиску [4]. Вітчизняні дослідження розрізняють зовнішні та внутрішні ресурси, і якщо перші створюють підтримуючий фон, то внутрішні визначають індивідуальний стиль реагування на стрес. Для пожежних-рятувальників у воєнний час вони набувають пріоритетного значення через підвищену нестабільність зовнішнього середовища та непередбачуваність ситуацій.

У цьому аспекті доцільно звернутися до концепції Б. Бернарда, який виділяє чотири ключові компоненти стійкості, а саме соціальну компетентність, здатність до розв'язання проблем, автономію та усвідомлення мети й майбутнього. Перенесення цієї моделі на професійну діяльність пожежних-рятувальників дозволяє розглядати соціальну компетентність як ресурс ефективної взаємодії в команді та з постраждалими; здатність до розв'язання проблем - як основу оперативного й стратегічного мислення; автономію – як внутрішній локус контролю та відповідальність за рішення, а орієнтацію на майбутнє – збереження сенсу професійної діяльності навіть в умовах воєнної загрози [4].

У розвиток вищезгаданого, доцільно звернутися до теорії ресурсозбереження С. Хобфула, відповідно до якої стрес виникає внаслідок втрати або загрози втрати ресурсів, а збереження та примноження ресурсного потенціалу виступає ключовою умовою психологічної стабільності [6]. У межах цієї теорії ресурси розглядаються як внутрішні резерви, що активуються в екстремальних ситуаціях та забезпечують адаптивне реагування. О.А. Даценко визначає психологічний ресурс як систему емоційних, мотиваційно-вольових, когнітивних і поведінкових засобів, які особистість актуалізує для подолання стресогенних обставин [2]. У професійній діяльності пожежних-рятувальників ці засоби трансформуються у здатність швидко оцінювати ситуацію, регулювати афект, зберігати самоконтроль і діяти із високою відповідальністю.

У сучасних психологічних дослідженнях особистісні ресурси описуються через категорію психологічного капіталу, що включає оптимізм, самоефективність, віру у власні сили та резильєнтність [7], а відповідні емпіричні дані свідчать про позитивний зв'язок між психологічним капіталом, адаптивними копінг-стратегіями та психологічним благополуччям. У цьому контексті ми й розглядаємо внутрішні ресурси пожежних-рятувальників, які можуть бути концептуалізовані як багатовимірна система,

що охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні, вольові, соціальні та духовно-моральні складові.

Окрему увагу доцільно приділити моделі ресурсів стійкості, запропонованій О. Кокуном, який виокремлює психологічний, поведінковий, фізичний, соціальний та ресурс характеру [3]. Для пожежних-рятувальників фізичний ресурс (витривалість, стан здоров'я) безпосередньо пов'язаний із професійною придатністю, однак його ефективність значною мірою опосередковується психологічними й характерологічними чинниками, зокрема, системою переконань, моральними орієнтирами, груповою згуртованістю. Відповідно, внутрішні ресурси стійкості слід розглядати як інтегровану систему, в якій когнітивні, афективні та поведінкові компоненти взаємодіють і взаємопідсилюють один одного.

Емпіричні дослідження в українському науковому просторі підтверджують значущість особистісних ресурсів для формування життєстійкості. Зокрема, О. Чиханцова та Л. Сердюк встановили статистично значущий вплив самоактуалізації, автономії та наявності сенсу життя на загальний рівень стійкості особистості [5]. Подібні висновки простежуються й у дослідженнях професійних груп із підвищеним рівнем стресу, де підкреслюється роль емоційної стабільності, когнітивної гнучкості та соціальної підтримки [1].

Таким чином у межах нашого дослідження вищезазначене надає теоретичні підстави для розгляду особливостей внутрішніх ресурсів психологічної стійкості пожежних-рятувальників ДСНС в умовах воєнного стану через її розуміння як системної інтеграції когнітивних, емоційних, мотиваційно-вольових, соціальних і духовно-моральних складових, що забезпечують адаптивне реагування на екстремальні виклики.

Психологічна стійкість у цьому вимірі постає не лише як захисний механізм, а як динамічна система внутрішніх опор, здатна до розвитку і цілеспрямованого формування. Її ресурсний потенціал визначає ефективність професійної діяльності, збереження психічного здоров'я та здатність до відновлення після травматичних подій, що в умовах воєнного стану набуває стратегічного значення як для окремого фахівця, так і для функціонування всієї служби.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Готич В. О. Resiliens, hardiness, психологічна стійкість, життєстійкість: порівняльний аналіз понять у соціально-психологічних дослідженнях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2023. Т. 34 (73). № 3. С. 7–12. <https://doi.org/10.48020/mppj.2023.01.02>.
2. Даценко О. А. Психологічний ресурс особистості як наукова парадигма. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. № 4. С. 22–27. <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.4/03>.
3. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : метод. посіб. / О. М. Кокун, В. В. Клочков, В. М. Мороз, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с. <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/6214>.
4. Кравцов Д. Р. Психологічна стійкість особистості: напрямки дослідження. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.). Харків, 2017. С. 161-162. https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_11_2017/pdf/82.pdf.
5. Чиханцова, О., Сердюк, Л. Особистісні ресурси та їх вплив на життєстійкість особистості. Збірник наукових праць. *Проблеми сучасної психології*. 2023. № 62. С. 23–43. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2023-62.23-43>.

6. Hobfoll S. E. Conservation of resource caravans and engaged settings. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. 2011. № 84. P. 116–122. doi:10.1111/j.2044-8325.2010.02016.x.

7. Moreno-Montero E., Ferradás M.d.M., Freire C. Personal Resources for Psychological Well-Being in University Students: The Roles of Psychological Capital and Coping Strategies. *Eur. J. Investig. Health Psychol.* 2024. № 14. Pp. 2686–2701. doi: 10.20944/preprints202407.2208.v1.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

*Олексій НАГОРНЯК,
здобувач вищої освіти,
Державний торговельно-економічний університет*

*НК – Василь ОСЬОДЛО,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології,
Державний торговельно-економічний університет*

Питання професійної мобільності у сучасних соціально-економічних умовах України набуває критичного характеру і особливої актуальності. 2026 рік характеризується тривалим воєнним станом, економічною нестабільністю, активними міграційними процесами, релокацією підприємств, зростанням психоемоційного напруження та невизначеності майбутнього. У таких умовах професійна мобільність перестає бути виключно наслідком незадоволеності працею і стає способом психологічної адаптації до стресу, пошуку безпеки або стабільності. Водночас масова плінність кадрів негативно впливає на функціонування організацій, знижує ефективність діяльності, ускладнює командну взаємодію та потребує значних ресурсів на пошук і адаптацію нових працівників.

Психологічний аспект професійної мобільності у кризових умовах складається з поєднання особистісних характеристик працівника і його соціального контексту. Тривалий вплив стресу від перебування в країні в стані війни, інформаційного перевантаження, переживання втрат і невизначеності підвищують рівень тривожності, емоційного виснаження та знижують індивідуальну толерантність до професійних труднощів. За таких обставин навіть незначні організаційні проблеми можуть сприйматись як критичні та сприяти формуванню наміру звільнитись з місця роботи. Отже, запобігання професійної мобільності повинно одночасно врахувати специфіку кризового середовища та психологічні потреби працівників.

Методологічною основою запобігання професійної мобільності доцільно визначити суб'єктно-діяльнісний підхід [1], який розглядає особистість як активного суб'єкта професійної діяльності. У кризових умовах важливо підтримувати відчуття контролю працівника над ситуацією, сприяти усвідомленню значущості власного внеску та формувати внутрішню мотивацію до продовження професійної діяльності. Згідно з теорією збереження ресурсів С. Хобфолла [3], людина прагне зберігати і примножувати власні ресурси, а втрата ресурсів (як матеріальних, так і соціальних, психологічних) спричиняє стрес і може стимулювати до пошуку альтернативної роботи на ринку праці. Тому один із ключових напрямків запобігання професійної мобільності є відновлення та підтримка ресурсного потенціалу працівників.

Першочерговим засобом для досягнення цієї мети є створення умов відчуття безпеки в організації. Психологічна безпека передбачає атмосферу довіри, відкритої